

חינוך מבוגרים לגיל השלישי: בית הספר 'תושיש' נמשל

חנה בלאו

בסדרת מחקרים שנעשתה בארצות הברית לפני כעשר שנים סביב נושא 'ההזדקנות המוצלחת', מצאו החוקרים שפעילות קוגניטיבית היא אחת הערובות לזקנה מוצלחת. הדעה הרווחת כאילו אנשים מבוגרים אינם מסוגלים ללמוד, הופרכה מכול וכול על-ידי החוקרים. אלה טענו שההיפך הוא הנכון: גמלאים בהחלט יכולים ללמוד, והלימודים אף מהווים עבורם מכשיר לשימור הכושר המנטלי.

מבוגרים רבים מתעניינים עדיין בנושאים שסקרנו אותם בנעוריהם, אך הם לא התפנו ללמוד אותם. רבים גם מעוניינים לרענן את ידיעותיהם בתחומים שבהם עסקו במשך שנים. ברמה הסוציולוגית: לימודים במוסד מכובד מספקים ליחיד המבוגר תפקיד ומעמד חברתי חדש: סטודנט. זהו מעמד שאין לו בהכרח גיל, אבל יש בו התחושה של להיות צעיר ומסוגל ללמוד דברים חדשים.

מתוך כתבה של דוד גלנץ, הארץ, המוסף 'חמישים ומשהו'

פיתוח כישורים וידע בגיל מתקדם

האם החברה מיטיבה 'לנציל' את הפוטנציאל הגלום בקרב בני הגיל השלישי כפי שהיא עושה עם כלל החברים בה?

התקופה הנוכחית 'פולטת' גמלאים צעירים יחסית (לעתים מגיל 45 ואילך), בעלי ידע וניסיון, המחפשים משמעות חדשה לחייהם. היגדים כמו 'העולם שייך לצעירים' אינם מחמיאים במיוחד, וודאי אינם מסייעים לאנשים אלה.

בטי פרידן כתבה בספרה **התחדשות** שלהתבונן באנשים מעל גיל 65 במונחים של עבודה, בריאות ויצרנות פירושו להעניק לגמלאי זהות ומעמד בחברה, כך שימשיך לעשות שימוש בכישוריו. המחברת ביקשה לשנות את הדימוי של המבוגר אחרי פרישה ואת התייחסות החברה לגמלאים. הספר נכתב בשנת 1993 כשבטי פרידן עצמה נעה ונדה ברחבי ארצות הברית והרצתה על גיל הפרישה כהתחדשות. היא הייתה אז אם לשלושה וסבתא לשמונה נכדים.

ד"ר חנה בלאו היא מרצה ותיקה במכללה האקדמית לחינוך על שם קיי. יזמה, הקימה ועומדת בראש 'תרשיש' - בית הספר לגימלאים במכללה.

אבל את דוד גלנץ ובטי פרידן הקדים ב'שנים אחדות' סולון, המחוקק היווני הידוע. במאה החמישית לפני הספירה הוא אמר: 'אני מזדקן ומיום ליום מרבה דעתי'. אדם לומד בכל ימי חייו ומבקש לעשות שימוש בידע בכל גיל ובכל מצב, גם אחרי פרישתו לגמלאות. כדי שכישוריו של אדם ימשיכו להתפתח לאחר הפרישה, יש לעשות בהם שימוש בדרך תכליתית כלשהי, דרך אשר תגרום לו לחוש תורם ונתרם, כזו שתעניק לו סיבה טובה לקום בבוקר.

המניעים להקמת 'תרשיש'

הרהורים אלה ונוספים, רעיון שבצדו חזון ושאיפה לפעול, עמדו ברקע הקמת 'תרשיש' - בית הספר לגמלאים במכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי. לפתיחת בית-הספר קדמה עבודה של שנתיים. לשם איסוף מידע גויסו שתי חברות, גמלאיות מכללת קיי, שסרקו את המפעלים הגדולים בנגב, נפגשו עם עובדי-רווחה וגמלאים וחברו את פיסות המידע לתמונה אשר אפשרה את ניסוח הרציונאל וה'אני מאמין' של בית-הספר. 'תרשיש', בית-הספר לגמלאים במכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי, פותח את שנת הלימודים השמינית שלו. הייעוד של בית-הספר הוא לספק מענה לצרכים האינטלקטואליים, החברתיים והתרבותיים של כלל גמלאי הנגב (קיבוצים, מושבים, יישובים קהילתיים, ערים).

משמעות השם 'תרשיש'

'תרשיש' היא אחת משתיים עשרה אבני החן היקרות הנזכרות במקרא כמשובצות בחושן, שעטה הכוהן הגדול על האפוד. תרשיש היא גם עיר נמל פניקית, שמקומה המדויק אינו ידוע, אליה שלח שלמה המלך אוניות להביא זהב. במלכים א' פרק י' כ"ב כתוב: 'כי אָנִי תרשיש למלך בים... אחת לשלוש שנים תבוא אָנִי תרשיש נושאת זהב וְכֶסֶף...'. במילים אחרות, הזהב נמצא בתרשיש. המשמעות המטפורית של תרשיש היא ההשכלה, התרבות, וכל הטוב שהם ה'זהב' בבית הספר 'תרשיש'...

הַאֲסִפוּ כָּל אִשָּׁה וְכָל אִישׁ
וְקִנוּ דַעַת (הַעֲנֵג – בְּקִשְׁיִשׁ),
כִּי הַדַּעַת עֵקֶר,
לָהּ כְּבוֹד, לָהּ יָקָר,
הִיא זֶהֱב הַמוֹבָא מִתְרִשִׁישׁ.

היושע ילון, גמלאי מכללת קיי, לומד ב'תרשיש'

מטרות 'תרשיש'

מטרות 'תרשיש' הן

- לזמן לגמלאים, שלא מיצו את יכולתם, ללמוד וללמד באווירה ידידותית, ולהיות שותפים מעורבים בתהליכי בניית מוסד המנוהל על ידם ובשילם.
- ליצור לגמלאים סביבה חברתית אינטימית, שלמה ותומכת, שתהווה גורם משמעותי בהסתגלות לתקופה שאחרי הפרישה.
- לאפשר לגמלאים למצות את הפוטנציאל שלהם, כדי שכישוריהם ימשיכו להתפתח במונחים של בריאות ויצירה, במסגרת חברתית לימודית מעניינת.
- להעניק לגמלאים זהות ומעמד בחברה ותחושה של היות תורם ונתרם.

'אני לומדת ב'תרשיש'... מסגרות הלימוד השונות מפגישות אנשים ממקומות שונים, מרקעים שונים, ויוצרות התקשרויות וחברויות חדשות - וזה קורה בשלב הזה של חייך שבו נדמה שהכול כבר מאחוריך...'

תפיסת העולם של 'תרשיש'

ל'תרשיש' תפיסת עולם מאוד ייחודית.

ראשית, זהו בית-ספר לכל דבר. הלימודים ב'תרשיש' מתקיימים בשעות הבוקר ועד הצהריים, מה שמאפשר לגמלאים ליהנות בשעות אלה מן הלימודים ולהקדיש את שעות אחר הצהריים והערב לבני משפחותיהם.

כל הקורסים הנלמדים הם שנתיים (28 מפגשים), חלקם מודולאריים וחלקם מתוכננים על-פי רמות (לימודי שפות, לימודי אמנות). שנת הלימודים מקבילה לזו של מכללת קיי, והיא מורכבת משני סמסטרים וחופשת סמסטר.

'טוב לי לצאת מהבית, לפחות פעם בשבוע בבוקר, לפגוש באנשים מעניינים, לתור אחר אתגרים אינטלקטואליים ולהרבות שמחה.'

שנית, 'תרשיש' פועל בתוך המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי וכחלק ממנה. לכן הוא מזמן קיום יחסי גומלין מיוחדים המעוגנים במסגרת הלימודים, קורסים ברמה נאותה בהוראת מיטב המרצים, ספרייה, חדר כושר, אולפן צילום, מעבדות מחשבים ויחסי גומלין שאינם מעוגנים במסגרת הלימודים הפורמליים. אפשר לראות כאן תמונה, שהיא מיוחדת במינה ומרגשת מאוד, של סטודנטים וגמלאים, צעירים ומבוגרים, השותפים למטרה אחת - רכישת ידע. לעתים ניתן לשמוע סטודנטית של המכללה קוראת בקול: 'אבא, להתראות בהפסקה...!' או סטודנט מחובק עם אישה מבוגרת וממהר להסביר: 'זו החברה הכי טובה שלי במכללה, אימא שלי, והיא לומדת

ב'תרשישי'. כל זה אכן מרגש בכל פעם מחדש. שלישית, 'גמלאים מלמדים גמלאים' הוא ה'מוטו' של בית-הספר. בית-הספר פועל ומנוהל רובו ככולו על-ידי גמלאים: המזכירות, ההנהלה, המרצים והלומדים. רוב המרצים ב'תרשישי' הם גמלאים בעלי ידע רחב וניסיון עשיר בהוראה. בדרך זו ניתן להם להמשיך ולממש את הפוטנציאל שלהם, לאחר שנים רבות של ניסיון וצבירת ידע. מכיוון שלומדי 'תרשישי' הם גמלאים (אם כי נקלטים בשמחה גם מי שאינם גמלאים), כל המתרחש בו מכוון למענם. לדוגמה: בחירת מגוון קורסים המעניינים את ציבור הגמלאים, התחשבות ביכולת הפיזית של הלומדים בקורסים הדורשים מאמץ (יוגה, פלדנקרייז, טיולים וכו'), יחס חם, גילוי אוויר קשבת לצורכי הלומדים, גישה נוחה אל חדרי הלימוד, אפשרות חניה קרוב לכניסה וכו'. כל זאת באווירה ידידותית תומכת.

מדברי תלמידה: 'אני מאוד שמחה שנתנה לי ההזדמנות ללמוד יוגה במסגרת 'תרשישי'. כאן היונה מותאמת לגיל הזהב וכמו כן ב'תרשישי' המורים מעולים..'

מבוגרים רבים מחפשים דרך להעשיר את עצמם במהלך שנים רבות לאחר הפרישה, ומכאן הצורך במסגרות כמו 'תרשישי' שיספקו מענה לדרישה זו.

קהל המשתתפים בפעולות 'תרשישי'

בית-הספר הוקם כחלק מן המכללה, במסגרת העמותה לקידום פרויקטים עם הפנים אל הקהילה, בעידודה ובתמיכתה של הנהלת המכללה. העמותה לקידום פרויקטים בחינוך, תרבות וספורט שבראשה עומדת הגב' ריקי בורוכובסקי-חדד, פועלת למימוש חזונה של המכללה למעורבות בקהילה. היא מעורבת בפעילויות חינוכיות ובפיתוח תרבות פנאי לאורך החיים. בפעולות העמותה משתתפים ילדים מגיל שנה וחצי, נוער, בוגרים ומבוגרים מגיל הפרישה ואילך. הנחת היסוד של העמותה היא שהמעורבות בקהילה תורמת למכללה לא פחות משהיא תורמת לקהילה. בפעולות העמותה משתתפים מומחים מן המכללה, סטודנטים בתהליך ההכשרה ובוגרי המכללה. 'תרשישי' מקיימת קשרים הדוקים עם ועדי המפעלים הגדולים בסביבה. לדוגמה: קמ"ג, מפעלי ים המלח, 'מכתשים', אוניברסיטת בן-גוריון, בית-החולים וקופות החולים, 'ברוס', 'תעשייה אווירית', ביטוח לאומי, 'צוות' וכו'. לעובדי המפעלים מוצעים הרצאות לפורשים לגמלאות בימי ההיערכות לקראת הפרישה, קשר הדוק עם עובדי הרווחה, משלוח עלוני מידע ו'תרשיתון' - עיתון 'תרשישי', הכולל אספקת מידע שוטף על המתרחש ב'תרשישי', אלו הרצאות ודיונים נתקיימים ב'פרלמנטרשישי', פתיחת התערוכה השנתית, טיולים וכו'. 'תרשישי' פתוח לכלל תושבי הנגב. רוב הלומדים הם מבאר שבע, להבים, עומר ומיתר. כמו כן מגיעים לומדים מן הקיבוצים והמושבים שבסביבה הרחוקה יותר (שער הנגב, אשכול, פתח

שלוש וכ"ו). ב'תרשיש' לומדים בממוצע כ-260 גמלאים בשנה. הקורסים הנלמדים עוסקים בחלקם במיומנויות כמו ציור ופיסול, עיצוב קרמי, צילום, נגינה בפסנתר, מחשבים. חלקם קורסים עיוניים כמו הגות במקרא, פילוסופיה, ספרות, קולנוע, לימודי ארץ ישראל (משולבי טיולים). אחרים עוסקים בבדידות הגוף, כגון פלדנקרייז, טכניקת אלכסנדר ויוגה, ולחלקם אופי סדנאי: טיפוח חשיבה יצירתית, וכן לימודי השפות אנגלית וספרדית. כך משולבים ב'תרשיש' חומר ורוח. למעוניינים מוצע מידעון המפרט את מגוון הקורסים. במידעון תשיע מוצעים 42 קורסים ברמות שונות.

מדברי תלמיד: 'אני תלמיד ב'תרשיש' ארבע שנים. עם פרישתי לגמלאות מתפקיד מנהל חטיבה במשרד הבטחון, מצאתי את לימודי הציור כדבר מרתק שממלא את כל צפיותי. מתלמיד מתחיל בציור הפכתי במהלך תקופה זו לאמן מוכר, חבר ב'אגודת הציירים והפסלים בישראל' כשמאחורי מספר תערוכות. במכללת קיי המכשירה בין היתר מורים לאמנות מתקיים מפגש פורה ומעניין בין סטודנטים צעירים לבין לומדי 'תרשיש' הגמלאים, מפגש שבו האינטגרציה תורמת למבוגרים ולצעירים וליצירות האמנות הנוצרות.'

פעילויות תרבות ב'תרשיש'

ב'תרשיש' רואים חובה לענות גם על הצרכים התרבותיים, ולשם כך מקיימים אירועים מיוחדים והרצאות העשרה מחוץ למסגרת הלימודים הפורמליים. נערכים ימי התכנסות חגיגיים בפתיחת שנת הלימודים ובסיומה. במסגרת 'פרלמנתרשיש' מתקיימות בכל שבוע הרצאות ודיונים בנושאים שונים כגון: מנהגים, סמלים ומסורות לקראת כל חג, רפואה עממית, היגינה בעולם הבדואים, סיפורים על ירושלים, מיניות בגיל הזהב, הומור כדרך חיים, תהליכי זיכרון בגיל הזהב. ההרצאות ניתנות בחינם ללומדים ולאורחים, בהתנדבות המרצים. מרכז את 'פרלמנתרשיש' אפרים זיו הלומד ב'תרשיש' האזנה למוסיקה.

כל לומדי 'תרשיש' ואורחים מוזמנים לטייל אחת לחודש עם לומדי הקורס 'לבנות ולהיבנות בה' המשלבים לימודי ארץ-ישראל עם טיולים. בסיומה של כל שנה מוצגת בגלריה של המכללה תערוכת 'אסיף בתרשיש', הכוללת עבודות של הלומדים בקורסים לאמנויות: צילום, פיסול, ציור, קרמיקה. אחת לשנה יוצא לאור 'תרשיתון', עיתון המופק על-ידי העורכת חסידה אביגד וחברי המערכת אהרון מוריאלי ויהושע ילין הלומדים ב'תרשיש', לומדי האזנה למוסיקה מבקרים בקונצרטים, לומדי צילום יוצאים לסיורים ונערכים מפגשים עם דוגמנים באולפן הצילום. בסיום השנה מוצגת תערוכת צילומים המוצגת גם בגלריות שמחוץ למכללה. לומדי פסנתר מקיימים מפגשי נגינה. מדי פעם מתקיימים גם מפגשי למידה מרחוק: הרצאות הניתנות בשעות הערב כשכל המעוניין יושב בביתו מול המחשב שלו.

ומה הלאה?

לעתיד לבוא: החלומות הם כגודל התוכניות, וזאת מתוך אמונה שחלומות לעתים אף מתגשמים (גם 'תרשיש' תחילתו בחלום). ראשית, אנו שואפים להרחבת אוכלוסיית הלומדים, ושנית מייחלים לראות בחצר מכללת קיי את 'תרשיש' בבניין חדש ויפה, עם כל הדרוש לגמלאים. וכך יהיה 'תרשיש' מקום לימודים פורה, מוקד לביטוי ופעולה בתחומים שונים, מרכז שתשרה בו אווירה של תרבות והשכלה.

מנהלת 'תרשיש' רואה בעבודה זו מפעל חיים ושליחות ופועלת באינטנסיוויות לממש חזון. היא רואה ברכה בעמלה כאשר הגמלאים מגיעים למכללה בעיניים בורקות למכללה וכך הם מודים על כל רגע שניתנת להם ההזדמנות לצאת מן הבית ולעסוק בדברים משמעותיים המעניינים אותם. כאילו אמרו: 'אני לומד, משמע אני קיים'.

לבית-הספר הנהלה המתכנסת מדי חודש (או יותר, על-פי הצורך). חברי הנהלה הם: גבי ריקי בורוכובסקי-חדד, ד"ר נורית זיידין, גבי רבקה בן-יעקב, ד"ר רחל קרופ ומנהלת 'תרשיש' גבי חנה בלאו. בגיוס תרומות ל'תרשיש' ובקשרי חוץ עוסקת ד"ר ריבה לוונצ'וק.